

MURTO= LAMMIN

H A U T A U S M A A

Heikki Honkola

Murtolammin hautausmaa

Alkusanat

Murtolammin hautausmaa sijaitsee yhdystien 7060 varrella noin 1,5 kilometrin päässä Lehtimäen kirkosta Töysän suuntaan. Se on melko huomaamaton, kuusiaidan ympäröimä metsittynyt kalmisto, joka on toiminut Lehtimäen seurakunnan hautausmaana 1860-luvun suurista nälkävuosista, pientä taukoa lukuun ottamatta, noin vuoteen 1934.

Juuri noina vuosikymmeninä Lehtimäki kehittyi "sivilisaation pohjalta" harppauksin kohti omillaan toimeen tulevaa, vaurastuvaa yhteisöä. Se ei tapahtunut itseksensä. Tarvittiin uupumattomia pellonraivaajia, palavia raittiusaatteen puolustajia, uusia tietoja ja taitoja oppimaan valmiita kehityksen edelläkävijöitä. Heitä lepää paljon Murtolammilla. Toinen suuri ryhmä vainajia ovat pienet lapset. Kulkutaudit, ja tapaturmat kotona koituivat monen pikkulapsen kohtaloksi.

Useita kalmistolle peitettyjä kohteli kohtalo kaltoimmin kuin olisi voinut kuvitella kohtuulliseksi. Vahva usko Jumalaan ei kuitenkaan järkkynyt. Ja "kuolon uneen nukkuneet" saatettiin matkalle riemulliseen jälleennäkemiseen luottaen.

Murtolammin hautausmaa oli huomion kohteena kesällä 1962, kun sinne pystytettiin maanviljelijä Kalle Flinkmanin toimesta ja kustannuksella katovuosina 1862–1868 nälkään ja tauteihin kuolleiden muistomerkki. Muutoin on alue jollakin lailla "unohdettunakin" saanut rapistua. Puiset hautamerkit ovat lahonneet ja juuresta katkettuaan menettäneet yhteytensä tiettyyn hautapaikkaan. Vain rautaristit ja hautakivet ovat jäljellä. Niistäkin monet ovat kallellaan ja kääntyneinä tai puoliksi maan peittäminä.

Kirjalliset lähteet Murtolammin hautausmaasta ovat olleet "kiven alla". Tärkeään asemaan tässä kirjassa ovat nousseet Kansalliskirjaston digitoimat vanhat sanomalehdet. Kiitokset myös Alajärven seurakuntatoimistolle pääsystä tutkimaan haudattujen luetteloita ja kirkonkokousten ja kirkkoraadin kokousten pöytäkirjoja. Kiitokset Annikki Ojalalle avusta sekä Johanna Vallinmäelle mm. erinomaisista vanhoista valokuvista! Kiitokset tyttärelleni Eliisalle kirjan kannesta! Kiitokset Lehtimäen eläkeyhdistykselle tuesta ja inspiraatiosta kirjan tekoon!

Alkuperäinen kirja ilmestyi vuonna 2023. Vuosina 2024 ja 2025 löysin lisätietoja hautausmaasta mm. Lehtimäen kirkkoraadin pöytäkirjoista. Tässä kirjassa ensimmäisen kirjan tietoja on täydennetty noilla tiedoilla.

Kiintoisia lukuhetkiä,

Heikki Honkola

Heikki Honkola (toim.)

Murtolammin hautausmaa

© 2025 Heikki Honkola

Kannen suunnittelu: Eliisa Honkola

Sisuksen taitto: Heikki Honkola

Kustantaja: BoD · Books on Demand,
Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi
Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273,
22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-5344-6

Sisällysluettelo

1. Lehtimäen vanhimmista hautausmaista	9
2. Suuret katovuodet 1862–1867	12
3. Takaisin kirkonmäelle	14
4. Vuoden 1879 Terveystoimitusasetus	16
5. Hautausmaan uudestaan vihkiminen 22.11.1891	18
6. Uudet hautauskäytännöt	19
7. kappalainen Olin piirsi kartat hautausmaista	20
8. Vakituinen haudankaivaja	21
9. Sielunkellojen soittajia	23
10. Lehtimäki 1800-luvun lopulla	23
11. Kunnallishallinto aloittaa	26
Kahvia, nuuskaa ja kaljaa	27
Polttava tuli ja tulikuuma vesi	28
Lapsivuodekuume	28
Tarvetta kätilölle	29
12. Kuolleisuus 1890-luvulla	30
Luokkiliinan taika?	34
13 Kulkutaudit huolestuttivat	36
Vainajiin liittyviä asioita pelättiin	36
Kuolinsyyn toteaminen	37
Valeparantaja petkutti	39
Risti-ilmoitukset antavat lisätietoja sukututkijoille	40
Hautausmaan aita kuntoon	41
14. Runsaasti hautoja hukattu ikiajoiksi	41

15. "Hautausmaa karjanlaitumena"	42
16. Kuolleisuus 1900-1913.	43
Koleravaroitus.....	46
Lapsihalvaus.....	46
17. Lehtimäki kuroo kehitystä kiinni	48
Surua Atlantin takaa	49
18. Lehtimäellä I maailmansodan aikoihin.....	50
19. Keuhkotauti saapuu.....	52
Haudankaivaja Juho Kustavi Koivuniemi	52
Tietoa taudin varotoimista oli tarjolla.....	54
Runo: "Talvella kalmistossa"	55
20. Espanjantautia liikkeellä	56
Sotakin vei veronsa	57
Tytöt löysivät lapsen ruumiin.....	58
Raskaita perhekohtaloita	59
Auto-onnettomuus Närpiössä	59
21. Hautausmaat kunnostetaan.....	61
Uusi hautausmaan laajennus kirkonmäelle.....	64
A. Vallinmäen ja Heikki Honkolan ottamia kuvia hautausmaasta (sivut .66-69).....	65
.....	67
22. Hautausmaan muistomerkit.....	70
Murtolammin hautausmaan metalliristit.....	72
Veljekset Friisein Hautaristien hintaluettelo:	74
Vainajien keski-ikä alhainen.....	79
Uudemmissa haudankaivajista	79
Ristit vaatisivat taas kunnostusta	80

Viljo Kujalan kutsumustyö: Hoitaa unohdettujen hautoja	81
Juha Kantola: Isän haudalla	82
23. Nälkävuosina kuolleiden muistopaasi.....	83
Aaro Vallinmäki: ”Tällä Portilla” – virren sanat.....	84
24. Tunnistettavissa olevat haudat	85
25. Lehtikirjoituksia hautausmaalla leposijan saaneista	106
1895 Niilo Kivinen - kirjailija, lehtimies.....	106
1903 Wilho Suokko	109
1911 Kustaa Rauhala.....	109
1912 Wilhelm Andelin.....	110
1913 August Lager.....	110
1917 Kalle Lipo.	112
1914 Kalle Kustaa Murtomäki	112
1917 Kaisa Miina Isoaho	114
1922 Juho Nieminen	115
1919 Kustaa Valentin Pekonniemi.....	119
1923 Lauri Adiel Paimen	121
1924 Kauppias Heikki Ahopelto.....	122
1930 Heikki Jokiaho.	123
1924 Siiri Eriika Vuorela	125
1930 Kalle Mattinen	127
1929 Elias Ahopelto.	128
1930 Juho Manninen.....	129
1929 Hilda Johanna Hyyppä	130
1931 Sanna Serafia Hauta-aho.....	130
1930 Juho Vähämaa	132

1937 Esa Paavo-Kallio	135
Jälkikirjoitus.	137
Liite. Risti-ilmoituksia sanomalehdistä	138

1. Lehtimäen vanhimmista hautausmaista

Kun Lehtimäelle vuonna **1800** saatiin oma kirkko ja kirkkomaa, ei enää tarvinnut kuljettaa vainajia muiden seurakuntien kirkkomaihin peiteltäviksi. Aluksi ihmisiä haudattiin kirkon ympärille. Sinne haudattiin muitakin kuin vain "tärkeimpiä vainajia". Itse asiassa ensimmäinen kirkon viereen haudattu oli pieni tyttö, Maria Hintsu. Kun kirkon vierusta oli vuoteen 1834 mennessä käytetty, siirryttiin hautaamaan tien toiselle puolelle, missä on nykyinen sankarikalmisto. Aluetta kutsuttiin silloin "uudeksi hautausmaaksi".¹

Kun sekin alue täyttyi, pohdittiin, voitaisiinko "vanhan" ja "uuden" hautausmaan välinen tie ottaa hautausmaakäyttöön, jos yleinen liikenne siirrettäisiin kulkemaan Mattisten pihojen kautta suoraan kohti Keisasen Kestiekievaria.² Vaan sitä ei Kuvernööri hyväksynyt.

Alettiin etsiä uutta paikkaa hautausmaaksi. Alueeksi valikoitui reilun kilometrin päässä kirkosta etelään sijaitseva Pitkähon kankaan alue uuden, Töysän suuntaan johtavan tien varresta. Kirkon sakastissa **1.4.1866** pidetyssä Kirkonkokouksessa päätettiin ostaa torppari **Eljas Kujalalta** talokas **Henrik Mattisen** suostumuksella kyseinen 1 tynnyrin ala (noin 0,5 hehtaaria) seurakunnan yhteiseksi hautausmaaksi. Ostohinta oli 20 mk.

2.7.1866 tehty kauppakirja oli lavean monisanaisesti laadittu:

"Tällä avoimella Kauppakirjalla myömmä me allekirjoittaneet Pitkähon nimisen kangasmaan omistajat, Mattisen 1/6 osa manttalisesta veromaasta No 2 Lehtimäen kylässä ja Alajärven pitäjää, yhden tynnyrin alan maata mainitusta kangaasta, joka on 1800 kyynärän päässä Lehtimäen kirkolta Töysään menevän tien vieressä, Lehtimäen seurakunnan ikuiseksi hautausmaaksi keskinäisesti sovittua hintaa vastaan kaksi kymmentä (20) markkaa Suomen rahassa, joka summa on tänä päivänä maksettu ja kuitattu. Vielä

¹ Aaro Vallinmäki: Hiilipiirtoja Lehtimäen seurakunnasta ja kunnasta s.66.

² Lehtimäen kirkonkokouksen pöytäkirja 30.10.1864.

mainittu maapala on siis ikuisiin aikoihin asti tänä päivänä erotettu sanotun talon perintömaasta, ollen Lehtimäen seurakunnan kirkolla tähän maapalaseen tästä päivästä alkaen, täysi omistusoikeus käyttääksensä sitä yllä mainittuun tarkoitukseen, jonka vakuudeksi saa mainitun seurakunnan asukkaat ilman mitään kuulemata ensi käräjässä ehtiä [hakea] laillista in-tekkiä [kiinnitystä] mainittuun taloon; tähän kauppaan olemme täydellisesti suostuneet ja suurimmaksi vakuudeksi olemme puumerkkimme tähän omakätisesti alle piirtäneet, joka tapahtui Lehtimäellä heinäkuun 2. päivänä 1866.

Heikki Heikinpoika Mattinen, Elias Erkinpoika Kujala (puumerkit)“

Kauppakirjan loppuosassa mainitaan maa-alan tulleen erotetuksi Kujalan talon perintömaasta. Nähtävästi ei kuitenkaan mitään lohkomistoimitusta suoritettu. Eikä ole tietoa, onko kauppaa käsitelty seuraavilla käräjillä. Kauppakirja oli kuitenkin luettu ja hyväksytty yhteisessä kokouksessa 8. heinäkuuta 1866. Jos konkreettinen erottaminen Kujalan maista oli viivästynyt, ei se ollut noihin aikoihin tavatonta.

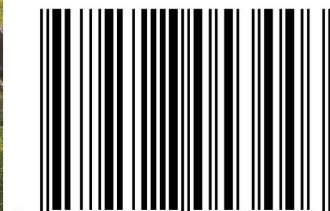
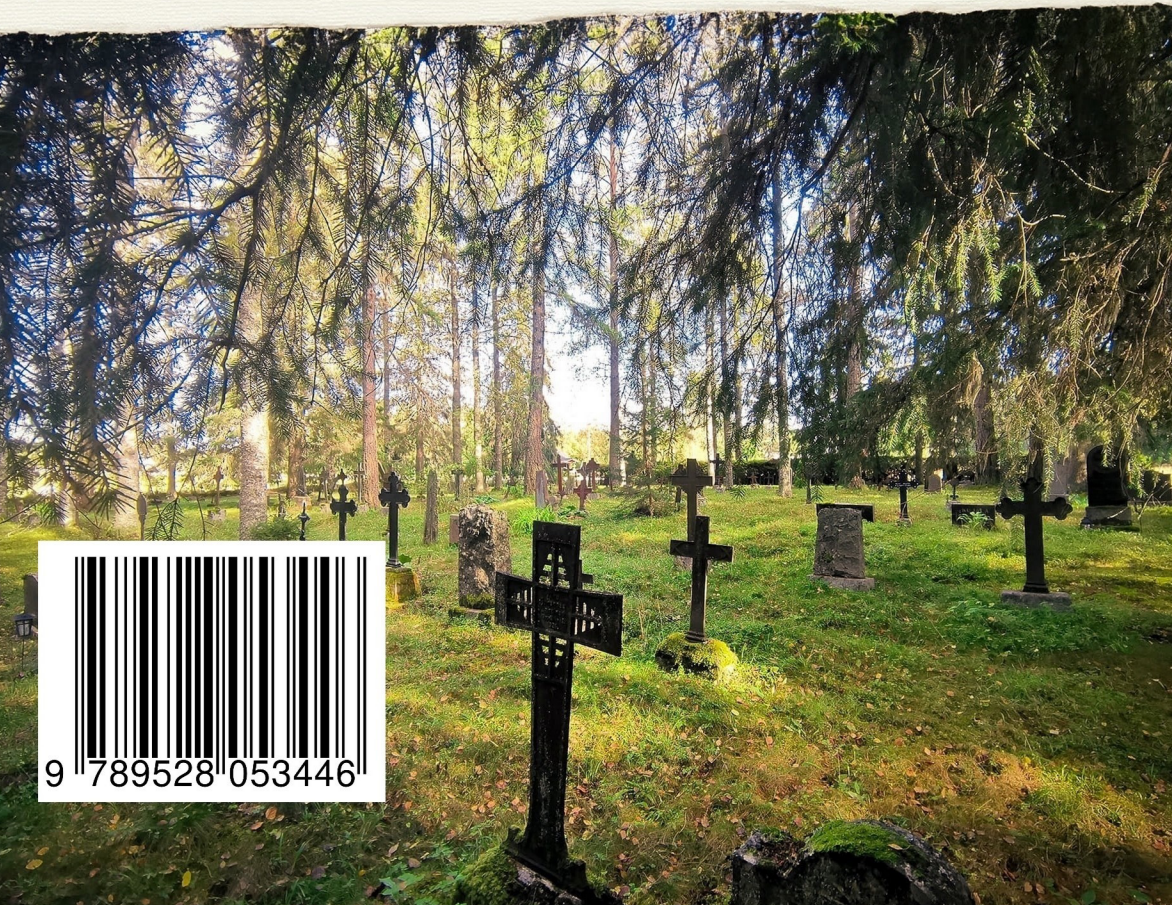
Alueen ympärille päätettiin myydä tehtäväksi aita, ensialkuun kuorituista karahkoista ja sitten kun paremmat vuodet tulevat, kivistä.

Kaikki kustannukset päätettiin jakaa seurakunnan henkilöluvun mukaan, kuitenkin niin, että ripillä käyvät maksavat 2 kertaa enemmän kuin lapset. Aluetta kutsuttiin aluksi Kujalan hautausmaaksi, sittemmin, vielä vuosisadan lopulla, Pitkäahon kankaan hautausmaaksi.

Nykyään alue on tunnettu ”Murtolammin hautausmaana”. Ei ole varmuutta, mistä tuo nimi on tullut. Lähistöllä ei ole mitään lampea, eikä selaista ole vanhojen karttojen mukaan ollutkaan. Hautausmaan takana kangas laskee kyllä jyrkästi, ja polku johtaa soiselle lätäkölle, josta ihmiset ovat kantaneet kasteluvettä hautojen kukille. Lätäkölle johtivat aikoinaan huonokuntoiset pitkospuut. 2000-luvun alussa ne korvattiin leveämmillä ja turvallisemmilla lankuilla. Nyt sama pitäisi tehdä uudelleen.

Lehtimäen kappelin vanha Murtolammin hautausmaa sijaitsee aivan tien varressa reilut kilometri Lehtimäen kirkosta Töysän suuntaan. Tämä metsäkalmisto oli käytössä viimeisinä nälkävuosina ja sitten vuodesta 1891 noin vuoteen 1934. Alue on hieman "unohdettuna" jätetty aikoinaan rapistumaan. Siitä ei ole tallessa hautakarttoja, eikä muitakaan kirjallisia dokumentteja. Viime aikoina on kiinnostus vanhaa kalmistoa kohtaan kasvanut. Hautausmaan erikoisuuksiin kuuluu mm. siellä olevien tehdastekoisten valurautaristien suuri määrä

Alkuperäinen kirja ilmestyi 2023. Vuosina 2024 ja 2025 löysin lisää tietoja hautausmaasta mm. Lehtimäen kirkkoraadin pöytäkirjoista. Tässä kirjassa ensimmäisen kirjan tietoja on täydennetty noilla tiedoilla.

9 789528 053446